ԵՐԱՍՏԱՆ

Պարբերական Լուրեր

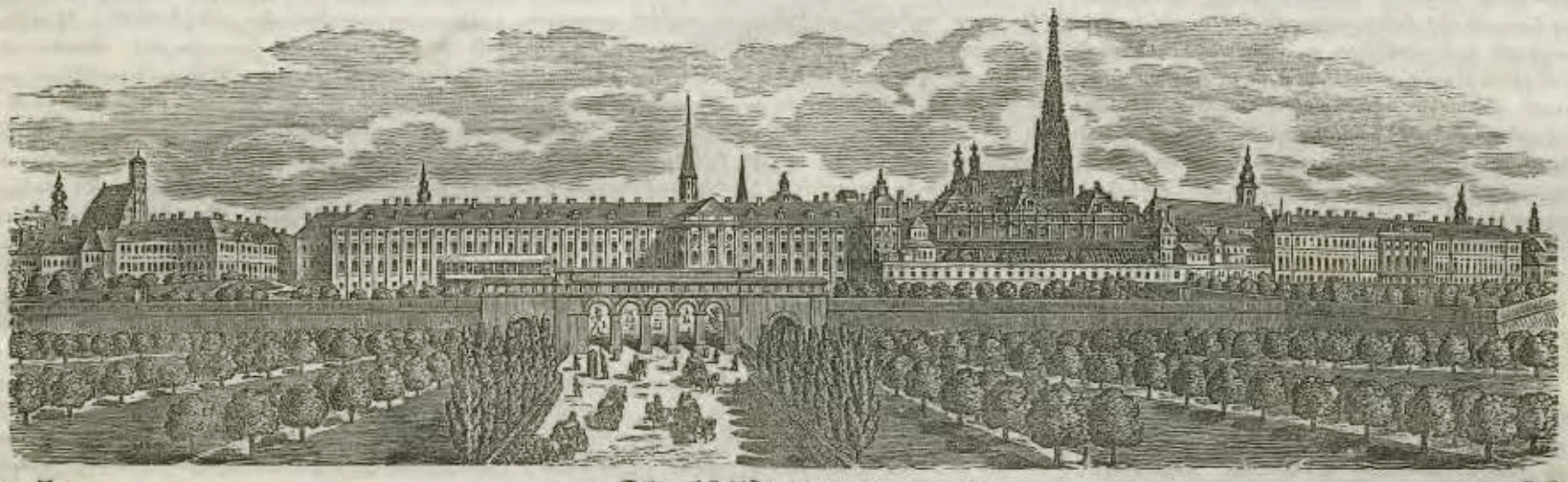

ԹԻՎ 5 — 27 (15) ՅՈՒԼԻՍԻ — 1847

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՐԼԻՆ. Գիւտին ու իր ընկերներուն պատասխանը։ Գալատացւոց եկեղեցւոյ վիճակը։ Թագաւորաց նոր հարկերուն խաչդարձը կու տայ։ Լոյիս Հուգի դորձնէ մեռնելուն յիշատակը։ Հանար կը պատուուին։ Աքսէլի լուրեր։ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ. Պեռնի խորհրդեան դահիճներուն խօսքը։ — ՄԱԳԴԱ. Աղգերդ եղեանը Քէմպրիճի Համալսարանէն դպրապետ (chancellor) կ'ելլայ։ Ամերիկայի մէջ հրեաներ ազատ կանչուիլը։ Պենեցուոց հրկրէն լուր։ Իրլանդայի կարօտութիւնն համար ոգեմտութիւն։ Քանի մը ուղղափառ քահանաներուն մահը։ — ԹՈՒՐՔԱՍՏԱՆ. Պատերազմի մէջ։ Կարդալ այրիներուն համար նպաստ հանգանակը։ — ՀԻՍՊԱՆԻԱ. Տեղութիւն։ Նոր ապստամբութեան կարգ մը։ — ԱՄԵՐԻԿԱ. Մեքսիկայի վրայ դանուած յաղթութիւն։ — ՕՍՄԱՆԵԱՆՑ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Եգիպտոսի փոխարքան իր դրամի մը գործակալներուն դէմ ելեալ կը խօսի։ — ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ. Պարսկաստանցոց ընդարձակութիւնը։ Աւստրիա՝ Օսմանեան տերութեան ու Յունաստանի մէջ մինչորդ ըլլալը յանձն կ'առնու։ — ՊՈՒՍՈՒՄԱՆԱԿԱՆ. Մեքսիկացիներուն դէմ Գալանտեանն դրդռմիւն։ — ԱՂԱՐԹԱԿԱՆ. Ամերիկայի վրայ դանուած յաղթութիւն։ — ՕՍՄԱՆԵԱՆՑ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Եգիպտոսի փոխարքան իր դրամի մը գործակալներուն դէմ ելեալ կը խօսի։ — ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ. Պարսկաստանցոց ընդարձակութիւնը։ Աւստրիա՝ Օսմանեան տերութեան ու Յունաստանի մէջ մինչորդ ըլլալը յանձն կ'առնու։ — ՊՈՒՍՈՒՄԱՆԱԿԱՆ. Մեքսիկայի դէմ Գալանտեանն դրդռմիւն։ — ԱՂԱՐԹԱԿԱՆ. Ամերիկայի մէջ։ Աղգերդ եղեանը։ — ՕՍՄԱՆԵԱՆՑ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Եգիպտոսի փոխարքան։ — ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ. Պարսկաստանցոց։ — ՊՈՒՍՈՒՄԱՆԱԿԱՆ. Մեքսիկայի դէմ։ — ԱՂԱՐԹԱԿԱՆ. Ամերիկայի մէջ։

Գ Ա Զ Ա Ռ

ՓԱՐԻԶ, 8 Յուլիսի։ Լայոս կաշառքի դատաստանը։ Գիւտին ամբաստանուած Գիւսիէր զրպարտիչին, Բէլբրայնին, Բարմանդիէին ու Գիւսդին դատաստանը։ Լոմար 11ին առեւանը բացուած էր, ու ունկնդրաց բազմութիւնը խիստ շատ էր։ Քրէական յանցանքի դատաստան ըլլալով կանանց ներս մտնելու հրաման չկար։ Կէս օրուան մօտ դատաստանները եկան, նոյնպէս եւ առենակալները իրենց հանգիստական զգեստներն հագած ու օրէնքին կոխած եկան տեղերնին նստելու։ Իսկ ընդհանուր հանգիստարանն ու ընդհանուր փաստաբանը առեւանն (parquet) էին։ Ամենը տեղերնին նստելէն եւրոպ՝ Գիւսդ քովը իր օրէնքին ներս մտաւ, անկէ եւրոպ եկան Գիւսիէր զրպարտիչը ու Բարմանդիէ։ Իսկ բարբա հոն չէր, որովհետեւ առջի օրուընէ փարիզէն փախած էր։ Ամբաստանեալներն ամէն մէկը իր դատարանին քովը նստեցաւ։ Գիւսիէրը զրպարտիչը հանդարտ կերպով մը ունի։ ոնոր հանդարտակ Գիւսդին երեսին կ'իմացուի որ շատ ալեալած է։ իսկ Բարմանդիէ ինքը զինքը ոնանկ զուարթ կը դրսեւորէ որ կարծես թէ բոլորովին առանց դատի մարդ մին է ու բան մը չեղած չէ։ — Պ. Բարիէ ժողովոյն գլխաւորը ընդհանուր լուսաբանը կարդց, ու ամբաստանեալներուն իրենց անունը, տարիքը, պաշտօնն ու պատուանունը հարցուց։ Գիւսիէրը ու Բարմանդիէ դատարանի առաջին եւրոպը, երբ որ կարգը Գիւսդին եկաւ, դատաւորն տուաւ թէ Յուլիս Պիկտոր Գիւսդ կը կոչուիմ, 67 տարուան եմ, Պլնեոլ ծնած եմ, ու Փարիզ՝ Լիլ Տամբուն մէջ 88 լրդրդ թիւով առանը կը բնակիմ։ Իր տարիքն ու պատուոյն վրայ ալ սա պատասխանը տուաւ։ «Ցեսնելով որ այսպիսի ծանր ամբաստանութիւն բերուած տակ կը գտնուիմ, որ պատուոյս կը դպչի, հարկաւոր տեսնցի որ բոլորը իմ պատուոյս առնչութիւններս ու տիրոջանելս թողում՝, ուստի եւ ասոնք ամէնն ալ երբէք թեպ ու սրին ձեռքը յանձնած եմ»։ Երբ որ Գիւսդրան կանչուեցաւ, ընդհանուր փաստաբանը ասոր եղաւ, ու խնդրուց որ ամիսկա Փարիզէն փախած է, անոր հանար պէտք է որ առեւանը պահանջէ թէ ուր որ գտնուի նէ, բռնուի։ Այս լսելէն եւրոպը բուռն քննութիւնն ու հարցուփարձը սկսաւ։

Երկրորդ օրը առնդն Գիւն նորէն դատաստանը բացուեցաւ, ու իսկզբան վճիռ ու հրաման եկաւ որ Գիւսդրայի հետեւէն ելնուն եւ ուր որ գտնուի, բռնեն ու հատարարութեան ձեռքը մատնեն։ Այս հրամանը այնպէս ստոյգ է որ եթէ իրեն տրուած 10 կամ առ առաւելն 20 օրուան մէջ Փարիզ չդառնալու բլլայ կամ ինքը զինքը շարունակ, օրինաց գէմ ապատանքի մեղադրեալ՝ բոլոր ինչքը յաղթութիւնս կ'առնուն (մնցնի ալեաց), ու յանցանքը փոքր ստուգութեամբ կը դատապարտուի։ Նորը նորէն հարցուփարձը սկսաւ։ յանցաւորներն ամէնքն ալ իրենք զիրենք արդարացնելով՝ յանցանքը իրարու վրայ կը ձգէին։ Երկայն կ'ըլլայ թէ որ առ օրերս ասա գայլեակցութիւն դատաստանին մէջ ամէն պատահածները մանրամասն պատմել ու գրել ըլլանք։ Չէ թէ միայն Փարիզի լրագրիները, հապա նաեւ դրսի լրագրիներն ալ թղթեր կը լեցնեն դատաստանին մէջ եղած քննութիւններն ու հարցուփարձը ժողովրդեան հրատարակելու։ Մանաւանդ որ օրէ օր նոր նոր թղթեր ու դրամներ կը հրատարակուին որ յառաջագոյն անծանօթ էին։ Թէ որ Գիւսդրա փախած չէր ըլլար, յանցաւորները ուրեմն դիւրաւ կը դատուէին։ բայց հրատարակուած թղթերէն յայտնի կ'երեւայ որ կաշառք կամ ստակ ուտելու յանցանքը ամենէն ուրեմն Գիւսդին վրայ կ'ինայ։ Ասիկա իր դարձը ալ կը հատատուի, որ ամսոյս 12ին բանտին մէջ երկու անգամ հրացան պարպելով՝ մէյմէկ գնդակ ի բերանը մէջտեղ ի սիրտը, ինքը զինքը սպաննել ուզեց։ բայց առաջին անգամուանը՝ կրակ չառաւ, իսկ երկրորդ անգամուանը՝ չափէ դուրս ոնդած բլլալով՝ գնդակը ետ զարկաւ ու միայն մարմինը վիրաւորեց։ — Բէլբրայնին համար կ'ըսուի թէ Փարիզէն դէպ ի Բելգիա փախած ըլլայ, ու Լոնտոն երթալու համար հոն սեղայ նատաւանդիներուն մէջուն նաեւ մնած ըլլայ։

Ամսոյս 13ին նորէն առենակալներուն առեւանը բացուեցաւ, Գիւսդին ըրած անօրէն գործքին վրայ։ ամենուն երեսը ընդհանուր տխրութիւն ու արտի կսկիծ մը կը տեսնուէր։ Հարցաքննութիւնն մէջը նոյն Գիւսդին թղթերը կարդացուեցաւ, որ ասկից եւրոպը առեւանին առջեւը երկայն կը հրաժարէր, որովհետեւ, կ'ըսէր, ասկից վերջը ինքը զինքս չեմ կրնար ջատագովել ու արդարացնել։ Ասոնցով Գիւսդ յանցանքը խոստովանելով հարցաքննութիւնն ալ կատարուեցաւ, ու մնաց միայն վճիռը, որն ար առեւանը նոյն Գիւսդին ու մէկալ յանցաւորներուն դէմ պիտի տար։ Այս միջոցիս մէջ ընդհանուր փաստաբանը սկսաւ խօսիլ ու բրաւ։ Հարցուփարձը ալ լրացուցաւ, ասկից եւրոպ ոչ քննութիւնն եւ ոչ ալ վիճելու կը կարօտինք։ Պ. Գիւսդին խոստովանութիւնը վէճին վանման տուաւ, ու Բարմանդիէի բանած ոնկրան ու հեռուն ճանչնան յայտնեց։ ասկից եւրոպը եւ եւ կը քաշուիմ՝ ինչ ատենը կամենը վճիռը տան։ Կորոնուած յանցանքը շատ մեծ էր։ Հիմա է ժամանակը օրէնքին ու սոսկումի մը ձգելու անոնց ամենուն սիրտը, որոնք որ իրենց պաշտօններնուն մէջ անիրաւ շահու ու ստրկի աչք կը ունին։ Գնաց է Գիւսդիէր զրպարտելը իր ատենիներն վար առնուլ ու գրաց մէջէն, որուն պատիւը ապրի ասակ առաւ, վերջը։ միտել ատենակալներուն ժողովրդին, որ իր ներկայութիւնը անպէտ էր, ասիկա թագաւորին խորհրդականն էր, պէտք է որ պատժի, որ ուրիշներուն օրինակ բլլայ։ Իսկ Պ. Գիւսդին համար, բան, ոչ բերան կը բացուի եւ ոչ սիրտ կը քաշէ ձեր (ատենակալներուն) առջեւը բան մը խօսելու։ Այնպէս արդարութեան ձեռքը իմալ դատարանաց Բարմանդիէի վրայ, այնպէսի մարդու մը, որուն անարգութիւնը ամենուն որոնէն գումիր կը մերժէ։ Գիւսդրա ալ իր արդարանալ մէջը խմնայ ու տանի որ արդարութեան օրէնքն ու խոստութիւնը եւ ոչ իր ծերութեան հատակին պիտի խնայէ։

Փարիզ, 17 Յուլիսի։ Հիւսպրով Գոլնիայէն պերլին եկած լուրերէն կ'իմանանք որ ատենակալներուն ատենը Գիւսդը երեք տարի բանտարկութեան ու 188,000 ֆրանք տուգանք վճարելու դատապարտեր է։ իսկ Գիւսիէր եւ Բարմանդիէ միայն տասնեական հազար ֆրանք տուգանք վճարելու։ փոքրիկ երիտասարդն ալ իրենց քաղաքացիի իրաւունքներն կորսնցնելու եւ դատաստանի ծախքերը վճարելու դատապարտուեր են։ — Արդէն Գիւսդ (ինչպէս վերը ըսինք) բուն դատապարտեալ չեղած, իսկ Գիւսիէր դատապարտեալ սկսելէն եւրոպը իրենց ատենակալներն հրաժարած էին։ — Լրագրիները կը խօսին որ Բելգիայի մամ օրերը Գիւսդրայի հանար Գանդիա դատարան։

— Պ. Վիլիզրիին Յուլիսի 10ին 1848ին հանար երեւմնից վրայ տուած տեղեկութիւնը պատրաստութիւններուն հարցուցուցաւ։ Այս տեղեկութիւնն նայելով Դարդիայի 1848ին եղեր ու մինչ վիճակը ոչի չերեւար, մանաւանդ թէ բացը մնացած 696 միլիոններուն վրայ 90 միլիոն ալ պիտի աւելնայ։ Այս բանիս համար մնաց որ ժողովքը կատարեալ մեր ատենին եղանակաւ մը յանձնեց որ ճար մը հոգացուի, որ գոնէ եղբը մնացքին հատարի։ Ի վերայ այսր ամենայնի պարտատերերը կ'առաջարկեն որ կառավարութիւնը նորէն 350 միլիոն ֆրանք փոխ առնու, որ կարող բլլայ հարկաւոր ծախքերը բնել, եւ այդէն կ'ըսուի թէ առ բանիս համար հրամանն տրուելէն եւրոպ՝ առջի շաբաթվոյն փոխ առնելու տարիին կէսը պիտի դանձնուին ու առնուն հարիւրին 3 շահով։

— Յունիսի 7ին Թոգաւորը փարիզ եկաւ որ Քանդրէի ու Պոնթիի պատերազմի Ժիրոյ ու Տիւքեան ազգերդիսպասներուն Համար Ա. Քահանայապետէն խնդրած կարգիներուն նշանները առնու արարողութիւնը կատարէ։ Այն երիկու պատուական Կարդինալներն ու կարգիներուկան խաչագրականները բերող Քահանայապետին կողմանէ խնդրուած հրեշտակները արուարքին առաքելութեանց տունը բնակելով՝ հինգ արքունական կառք ու սան առջեւը Հասան։ Պոնթիոյ կանոր՝ որն որ Գաղղիայի տունակալ ու թագաւորին Օգնական (aide de camp) է, եւ Տը լա Պրաւ կոմսը առաջին կառքին մէջ նստած թագաւորին հրամանագիրը բերին։ Բոնոց հասնելէն քիչ մը ետքը երկու Կարդինալներն ալ փառաւոր հագուած առաջին կառքը եկան։ Լրագրոյդ կառքին մէջ մանուշակագոյն հագուած Քահանայապետին հրեշտակները ու միւսներուն մէջն ալ հոնոյթներու հրամանները ունենալով ընկերանալ։ Համար հրամայուած մեծամեծ եկեղեցական անձինք նստան։ Թիւիլրի հասնելով՝ նախ Սպարապետներու սրահը եկան, ապէ ոսկեղէն սրահը։ Հոն թագաւորը Քահանայապետին հրեշտակներուն ձեռքէն՝ ոսկի հուռ փերջաւորներով (սուաթ) կարմիր կերպասի ծածկուելու մէջ դրուած կարդինալներուն խաչը գոտիները առած սան երկու պատուական ոսկեպանիներուն առ ու։ Ետքը թագաւորին, ու թագաւորական ոնէն ոնոնց առջեւ եկան։ Երրորդ կուրը կարդինալներուն տունը մեծ սենեակներ եկան։

— Յունիսի 26ին երկու հոգի ժամանակին առաջ ապրող դեռ չիրուած հանդերը վառուած ու դնած ըլլալով, Թուր քաղաքին սարիանուելեան (ֆուէս) ատեանը դատաւորը կոչուեցան։ Սորինի բռնած կարմիրը ժուպէր անուանով յունի վաճառական մը, Գանիէն անուանով մէկէն՝ որն որ Թոնին կողմերը շատ վարուցան ունէր, ժամանակէն առաջ կանխիկ՝ 18 Էկիւլէր ցորեն, ամէն մէկ Էկիւլէրը 24 ֆրանքի գնած էր։ Տեղոյն կառավարութիւնը խնայելու պէս՝ երկուքն ալ բանից ստեան առաջ։ ու ասեանը վճիռ հանելէ որ գիրերը պատժելու։ Համար առ երանակաւ ծախած ու գնած ցորենը թագաւորեանն ըլլայ, ու ցորենին գնոյն վերան ալ կէս մը ծախողը ու կէս մ՝ալ գնողը քաշէ։

— Մոնթիէօր ալժէրիէն կը պատմեն թէ Ալժէրիի ամէն կողմը խաղաղութիւն է, բայց Մուրտզի կողմերը խռովութեան յուրերը դեռ դադրած չեն։ Ինկապետ եւ Ապա-Էրլոհանն կապարը Ապա-Էլիպատէրին հանած խռովութիւնները դադրեցնելու ու ապստամբութիւնը զսպելու շատ աշխատեցաւ, բայց ամէն քանքը պարապ երթալով՝ հիմա անոր գէմ պատերազմի ելլելու վրայ է։ Ասոր դիրքի սահմանը սանակ լուր մը ստացուած է թէ Ապա-Էլիպատէրին դէմ կռուելու Համար Գէսէն՝ զօրաց մեծ բռնակ մը Ճանբայ ելած ըլլայ, ու Ապա-Էլիպատէր ուրիկա խնդրելով հարաւային կողմերը բաշուած ըլլայ։ դարձեալ թէ Գազդիայի սէրութիւնը Ապա-Էլիպահանն կապարը օգնելու համար հրաման տուած ըլլայ որ Ապա-Էլիպատէրին դէմ գունդ մը զօրք խաւրուի։ — Գուրիէ Գրանտէ կը հաստատէ որ Ապա-Էլիպատէրին դէմ Գաղղիացիներէն օգնութիւն խնդրելու. համար Մարոգոյի կայսրը իրեն դեսպանը Գէմանէն հասած է։

ՀԵԼԼԻՆՏԻՆ ԴԱՐ ՕՍՄԱՆՊԱՅԻՆ

Յունիսի 7ին Պէռն քաղաքին մէջ հանդիսութիւնք գաշնադրութեան ժողովքը կամ խորհուրդը բացուեցաւ, որուն դահիրեցի էր Պ. Օրսմանպայն՝ նոյն Պէռն քաղաքին խորհրդեան դահիրեցն ու պատգամաւորը։ Քաղաքին մեծերը ու հանդիսութիւնը որչափ կարելի է փառաւոր ընելու համար ամէն ջանքը ի գործ դրած էին, ժողովրդեան բազմութիւնն ալ խիստ շատ էր։ Բրաբանի տէրութիւնեն Հելլեւետիա գրեթէ դեսպաններէն՝ Գաղղիայի, Բրիտանիայի, Սարտենիայի, Դանիայի, Սպանիայի, Ռուսիոյի դեսպանները ժողովին ներկայ գտնուելուն, իսկ Աւստրիայի, Ռուսիայի, Բրուսիայի, Պաւարիայի, Պատրնի ու Հռոմայ դեսպանները չկային։ — Ինչպէս լրագիրներն ալ կ՚ըսեն, դահիրեցին՝ ժողովքը բանալու առնելու ատեն ըրած յանդուգն խոսակցութիւնը՝ առաջինները չէր նմանիր։ Հելլեւետիայի նահանգներուն հիմակուան միայն արտաքին դաշնակցութիւնքն խորհելու հետ կապուելով՝ ազգին ներքին յառաջացման դէմ է, ըսաւ, առաջ ազգը միացած, մէկ մարմին եղած չեսպուելի, միայն պարապ ու թոյլ կապով մը (18ին պիէնեայի դաշինքով) կապուած էր։ Այս այսպէս դաշնադրութիւնը ազէկմէ՝ ու առանձնաւոր նաւի մը նմանցուց, որ առանց զէկի ու կողմնացոյցի՝ ալեաց ձեռքը մնացուած յանաք չկրնար երթալ ու նաւահանգիստ հասնիլ։ Հիմակուան քաղաքական կացութիւնն կիրքը հելլեւետիոյ ծանր վիրք ու շարիք է, ըսաւ, այն որ բժշկելու ուրիշ ճար չկայ, բայց եթէ շուտով հիմնուելու կատարուելու կերպը փոխել, նորոգել, ու առանց դանդաղելու նոր Մոնցիալ դաշնադրութիւն մը հաստատել։ Այսր հարկադրութեան վրայ խոսելէն ետքը՝ խօսքը ասուլ լիզնոյց, որ Հելլեւետիա ապատ է, իր սահմանագրութեան վրայ ապատ իրաւունք ու իշխանութիւն ունի, ուրիշ աէրութիւնները հելլեւետիայի գործերին մէջ չեն կրնար մանել։ Պատն ալ դաշնադրութիւնը չէ թէ ոչ միմիայն գաղիներ։ Հոգոտ իր ինքնիշխանութիւնը ասացած է, եւ թէ հելլեւետիա ազատութեան գաղաղեալ ամենուն գէմ կռուելու բաւական ոյժ ու զօրութիւն ունի, եւ թէ բոլոր աշխարհը գիտնայ որ ասիկա պարտադրեալ. Համար բոլոր իր գսրութիւնն ու արիութիւնը փոխելու պատրաստ է։ Խոսակցութիւնը լմննալէն ու ժողովրդը քացուելէն ետքը՝ ժողովին անդամները Ս. Հոլի ըսուած եկեղեցիին եկան, ուր որ հանդիսութիւնը եղած էր, ու իրենց ընտրութեան վաւերութիւնը ցուցնելու Համար ամենայն ժողովրդի սրահը գացին։ — Այն օրը դաշնադրութեան գահիրեցը Պ. Օրսմանպայն պատգամաւորներուն տեղն տուաւ։ Երեքը ուղղափառ նահանգներուն պատգամաւորները Տրաւ ելը չընդունեցան, թէպէս ըստ սովորութեան անոր այցելութեան գացին ու իրենց իրաւունքն ալ։

Գաշնադրութեան լրագիրը Յունիսի 9ին Պ. Օրսմանպայնին խոսակցութեանը վրայ ասանկ կը դրէ։ "Թէ որ առ խոսակցութիւնը առանձին նահանգի մը խորհրդեան մէջ խոսուած ըլլար, բանի մը սեղ չէինք գտներ, բայց Պ. Օրսմանպայն՝ դաշնադրութեան գահիրեցը ըլլալով ժողովքին հրապարակաւ բացուելու առներ, հետաքրքրութեամբ ականջ դնող դաշնադրութեան, մանաւանդ թէ բոլոր Եւրոպայի առջեւ առ խոսքը խոսելու, որով չէ թէ միայն հելլեւետիայի մէջ, այլ նաեւ անկէ դուրս ալ գտնուող Արմենականներուն ոգին դրդռեցաւ։ առաջ ինքը Նորերուկ Միացեալ Հիւսիսային մը բերան ու գործի եղաւ, ու Արմենականներուն անուանի Եւրոպայի աէրութիւնները հակառակ հրաւիրեց։ Իր խոսակցութիւնը յայտնապէս պատերազմի յայտարարութիւն ըլլա, եւ առ կեանքին վտանգն ուրիշ բան չլլար, բայց եթէ հելլեւետիայի դաշնադրութիւնը տակնուվրայ ընելով, փոխելով՝ ու Միացեալ դաշնադրութիւն մը հաստատելով՝ հայրենիքը երջանիկ ընել։ Թէ որ գահիրեցին միտքը անանկ նորոգութիւն մը ըլլար, որուն մէկ կողմանէ ժամանակիս պահանջած հարկաւորութիւնները նայելով՝ դաշնադրութիւնը հաստատէր, ու մէկայ կողմանէ ալ դաշնադրութեան հիմանցը վրայ հաստատուած ըլլալով՝ հելլեւետիայի նահանգներուն հաստատութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը պահէր, ասանկ նորոգութիւն մը սիրով կընդունինք։ Հայրենեաց բարեկամ ըլլալնելուն միտքն ու ուղղակցութիւնն ասոնք է. բայց ասանկ գործք մը խոսգոյութեան գործք է եւ ոչ թէ կուսոյ ու պատերազմի. բարեկամութեան պատգ է եւ ոչ թէ ատելութեան ու կռուի գործ։ Բայց հիմակուան խոսքը այսպիսի նորոգութեան վրայ չէ. Պ. Օրսմանպայնին գիտումը նորոգութեամբ հայրենիքը յառաջացնել չէ, հապա ազատութեան տակնուվրայ ընել ու փոփոխել։ Դաշնաւոր հելլեւետական ջնջել վերցնել ու անոր տեղը Միացեալ հելլեւետիա մը տնկել հաստատել կ՚ուզէ, որն որ յառաջացում ալ կ՚անուանէ։ Բայց ասիկա հելլեւետիայի չէ թէ յառաջացում, այլ մահ ու դէպ ի կործանում յառաջ երթալ է։ Վասնի որ հելլեւետիա միանգամի է, ու քանի որ ազատութեան սէրը հելլեւետիայի ժառանգներուն սիրտը մտած չէ, ասոր գէմ պիտի՝ որ հնչեն ու միեւնոյն վիրքին շարունակ պիտի աշխատին։ Վասնզի սկսելու ու սենեակի ասէն միանալ՝ ազգին մէկ մասին յառաջացում կ՚երթայ, բայց ուղղութեան ասէն կը տեսնէ՝ որ իր պատմութիւնը, իր ազատութիւնը, իր ինքնին ու ստացուածքը, իր եւրոպական դիրքն ու նշանակը կորսնցուցեր է։ Հելլեւետիա միացնել ուզելը անմտական բան է, անկարելի է, եւ. ահա դաշնաւորութեան գահիրեցը ու անմտական ու անհնարին բանը, որ իր մայրը նկատագիրն ու պատկերը եւ իր ճգանց փախճանն է, հրատարակաւ քարոզեց։

Ուղղափառ Հելլեւետիայի լրագիրը նոյն նիւթին վրայ ասանկ կը խոսի։ «Պ. Օրսմանպայնին ժողովքը բանալու ատեն ըրած խոսակցութիւնը իր անձին ճշմարիտ ու ճիշդ պատկերն է։ Ուստերն մէջ մանաւորապէս դաշնաւորութեան վրայ բան մը չեն գտներ, Ցիւրատանց վրայ ամենեւին բան չեն ասեներ (որոնք Արմենականները իրենց գլխաւոր նպատակը կը կեղծէին)՝ իր գահիրեցութեան գահին բոլոր գաշնաւորաց ու բոլոր Եւրոպայի առջեւ յայտնի ու հանրածանաչ կը քարոզէ որ առաջին ու գլխաւոր ուղած բանը 1815ին գաղղիոյը եղծանել, ու որչափ կարելի է շուտով նոր գաշնաւորութիւն մը հաստատել է։ Հիմարութիւնը խոսելով՝ Արմենականներու գլխաւորին առանձ յայտնի խոսելու Համար, արժանի է որ մեր ամէն հաւատարիմ գաշնաւորներու շնորհակալ ըլլան։ Հիմա գաղտնութիւն չկայ, յայտնի ցուցուցաւ թէ Աստուած դաշնաւորութիւնը ու Ցիւրատանց՝ Արմենականաց մտոքի պատճառանքն են եղեր, բոլոր աշխատութեան վախճանը՝ Հելլեւետական միութիւնն է եղեր։ Այսէր եղբը ասիկա այ Արմենականք չեն կրնար ուրանալ, ապա թէ՝ իրենց գլխաւորը ստախօս կը յանգիմանեն։ Գահերեցին մը խոսակցութիւնը յուսաղբնէ մտածուած ու ապէկ կրնաց ի՛ կրլլայ, ինչ գաղտնաբերութիւն մը կը սեպուի։ Այս ուրեմն հիմա ալ աղէկ գիտենք որ Արմենականաց կարգի դաշնաւորութիւնը փոփոխելու, ու Հելլեւետական միութիւնը հաստատելու Համար ամէն ջանքը ու բռնութիւնը բանեցընել կ՚ուզէ։ Ի զղջութիւն հանգնելը եթէ որ կործանուիլ, իրենց քրիստոնեաւ ազգերը դնած ու ժառանգած իրաւունքներին ուրանալու թիւնները կորսնցընել ու յանձնելու ալ չեն ուզեր, պէտք է որ մինչեւ վերջին շունչ ճգնին աշխատին։ Լրագիրն, ի ուղղափառ ժողովրդը, Ասուծոյ դիմեցէք, զգուշացէք ու պատրաստուցէք։ Ի՞նչպէս պատերազմիլ կրնաք խաղաղութիւն գտնել, ու ձեր իրաւունքն ու ազատութիւնները նոքին հանգարտութեամբ վայելել։»

ԵՆԳԼԻԱ

Լոնտոն, 6 Յունիսի։ Լրկէ կէս օրէն ետքը թագաւորին ու Արդիրդ իշխանը ժուպէրի բազմութեամբ Քէմպրիճ Հասան։ ուր որ Նոյն (Ազգերը) իշխանին բազքին Համալսարանին պարտուցուն Հանդիսութիւնները կը սկսին։ — Իշխանը պարտուցուն Հասատատելէն ետքը ամենայն Նոյն Համալսարանին դիպատուին առանձ յայտնի խոսելու Համար, արժանի է որ մեր ամէն հաւատարիմ գաշնաւորներու շնորհակալ ըլլան։ Հիմա գաղտնութիւն չկայ, յայտնի ցուցուցաւ թէ Աստուած դաշնաւորութիւնը ու Ցիւրատանց՝ Արմենականաց մտոքի պատճառանքն են եղեր, բոլոր աշխատութեան վախճանը՝ Հելլեւետական միութիւնն է եղեր։ Այսէր եղբը ասիկա այ Արմենականք չեն կրնար ուրանալ, ապա թէ՝ իրենց գլխաւորը ստախօս կը յանգիմանեն։ Գահերեցին մը խոսակցութիւնը յուսաղբնէ մտածուած ու ապէկ կրնաց ի՛ կրլլայ, ինչ գաղտնաբերութիւն մը կը սեպուի։ Այս ուրեմն հիմա ալ աղէկ գիտենք որ Արմենականաց կարգի դաշնաւորութիւնը փոփոխելու, ու Հելլեւետական միութիւնը հաստատելու Համար ամէն ջանքը ու բռնութիւնը բանեցընել կ՚ուզէ։ Ի զղջութիւն հանգնելը եթէ որ կործանուիլ, իրենց քրիստոնեաւ ազգերը դնած ու ժառանգած իրաւունքներին ուրանալու թիւնները կորսնցընել ու յանձնելու ալ չեն ուզեր, պէտք է որ մինչեւ վերջին շունչ ճգնին աշխատին։ Լրագիրն, ի ուղղափառ ժողովրդը, Ասուծոյ դիմեցէք, զգուշացէք ու պատրաստուցէք։ Ի՞նչպէս պատերազմիլ կրնաք խաղաղութիւն գտնել, ու ձեր իրաւունքն ու ազատութիւնները նոքին հանգարտութեամբ վայելել։»

ԵՆԳԼԻԱ

Լոնտոն, 6 Յունիսի։ Լրկէ կէս օրէն ետքը թագաւորին ու Արդիրդ իշխանը ժուպէրի բազմութեամբ Քէմպրիճ Հասան։ ուր որ Նոյն (Ազգերը) իշխանին բազքին Համալսարանին պարտուցուն Հանդիսութիւնները կը սկսին։ — Իշխանը պարտուցուն Հասատատելէն ետքը ամենայն Նոյն Համալսարանին դիպատուին առանձ յայտնի խոսելու Համար, արժանի է որ մեր ամէն հաւատարիմ գաշնաւորներու շնորհակալ ըլլան։ Հիմա գաղտնութիւն չկայ, յայտնի ցուցուցաւ թէ Աստուած դաշնաւորութիւնը ու Ցիւրատանց՝ Արմենականաց մտոքի պատճառանքն են եղեր, բոլոր աշխատութեան վախճանը՝ Հելլեւետական միութիւնն է եղեր։ Այսէր եղբը ասիկա այ Արմենականք չեն կրնար ուրանալ, ապա թէ՝ իրենց գլխաւորը ստախօս կը յանգիմանեն։ Գահերեցին մը խոսակցութիւնը յուսաղբնէ մտածուած ու ապէկ կրնաց ի՛ կրլլայ, ինչ գաղտնաբերութիւն մը կը սեպուի։ Այս ուրեմն հիմա ալ աղէկ գիտենք որ Արմենականաց կարգի դաշնաւորութիւնը փոփոխելու, ու Հելլեւետական միութիւնը հաստատելու Համար ամէն ջանքը ու բռնութիւնը բանեցընել կ՚ուզէ։ Ի զղջութիւն հանգնելը եթէ որ կործանուիլ, իրենց քրիստոնեաւ ազգերը դնած ու ժառանգած իրաւունքներին ուրանալու թիւնները կորսնցընել ու յանձնելու ալ չեն ուզեր, պէտք է որ մինչեւ վերջին շունչ ճգնին աշխատին։ Լրագիրն, ի ուղղափառ ժողովրդը, Ասուծոյ դիմեցէք, զգուշացէք ու պատրաստուցէք։ Ի՞նչպէս պատերազմիլ կրնաք խաղաղութիւն գտնել, ու ձեր իրաւունքն ու ազատութիւնները նոքին հանգարտութեամբ վայելել։»

* Հելլեւետիայի մէջ Պատուոյ գաշնաւորութեան մեր բոլոր՝ լրագրներնուս 3 թիւերուն մէջ գրուեր, Նոյնպէս Արմենական բառին մեր նշանակեր հոն իմացուցինք։ Հապա միայն առ գիտնալու է որ քանի մը տարի վեր բազմաց նահանջները կ՚ուզէին որ ուղղափառ նահանջներէ՝ Ինոսական կրնաւորներնը մերժին։ առանց ալ յանձն առնելով մէջերնին մեծամեծ խռովութիւններ ու. մինչեւ պատերազմ եղած է։

Մ՝օտ օրերս Անդղիայի Լիսա քաղաքն ալ եղեալ ուղղափառ քահանայ ու կերպով մը առան։ Լա հիւանդ էր Անդղիա ու Իրլանդա բարգաղեր-բին ալ շատերը մեռան, բայց անդղիական (անգլիա՝) եկեղեցւոյն հոգիներուն վրայ երբեք առանց լոյս մը չլսուեցաւ, որ մեկը իր հոգեւոր ոգեւորը մնհուան անեղծին բով կենալն՝ հիւանդացած ու մեռած բլլայ։ Կամ՝ ասոնք իրենց ուղղափառ գործակիցներէն առնլի հաստատուն կացնած մը ունին, եւ կամ՝ ինքը զինքեն վտանգի մէջ չեն դներ։ Ա՝ երբենը Սվեդիոյը յոգոյին առնլի հաւանական կերեւայ, որ կրնան միանգամայն էլ «Ուղղափառաց՝ իրենց քրիստոնեայ եղբարցը վրայ գուցեցած գործնական սէրը՝ որուն իրենք զիրենք կը զոհեն, փոխուկ ամենուն վրայ նուազած՝ անսահման ստուգաբանութեան զբաղելէն առնլի է։»

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՀՈՒՍԻՍԻԱՅԻՆ գերմանական լրագիրը՝ Պոսէնի մեծ դքսութեան Մարքտորփ քաղաքէն նոր նիսի 21ին կը գրէ։ Պ՝ յսոր հոս մեծ հանդէս մը կատարուեցաւ, որն որ չէ թէ միայն առ քաղաքիս մէջ, հապա նաեւ բոլոր մնուաւոր տեղերը երկար ժամանակ պիտի շնորհուի, որս ինքն բարձրագոյն կարգոս Աւստրիայի արքունքրին յանգիրուութեան հանդէսն։ Ա՝ հանդիսին պատճառը հետեւեալ գիրատածն էր։ — Կարգոս արքեպիսկոպոսը 1799ին Մարտի 16ին, Օսթրատ եւ Շմերաթ քաղաքներուն քով ընելու պատերազմներէն մէկ երեքս. օր առաջ, իրեն բանակովը առ Մարքտորփ քաղաքս գանուելով հոստեղի եղեցիրուիին անուրան Ցղուիեան Աստուածածնայ բուսած հին ընկերութեան անգամ դառնցաւ։ Խմիկա իմանալով հիմա Արքեպ՝ արքիպ՝ իր որդին՝ Պարոնէ զի Տէրը, միշտակը ան եղբայրութեան մէջ հաստատուն պահուին, շատ մը սուակ տարով առ եղբայրութեան դրամագլուխը առնիրուց։ Ասով միանգամայն Աւստրիայի կայսերական տան հնագոյն ի միր հոչակաւոր բարեպաշտութիւնը նորէն ցուցուց։ Ա՝ որովհետեւ ան եղբայրութեան դրամանները դարձեալ մէկ ալ առ էր որ ամէն իրեն անդամներուն մնհուքնէ եւքը հոգւոյն պաշտան ու պատարագ ընլայ, նոյնը առ բարձրագոյնս հանդուցեցին հանար ալ շատ հանդիսական կերպով կատարուեցաւ, ու ամէն հիւանդ ու մնա տեղերէ ոյցեցուելեան հանար եկող անհոմոյ բազմութիւնը յայտնի կը դարձնէ թէ ինչպէս դեռ ամենուն սրտին մէջ ան մեծանուն Գերմանացւոյ դիւցազնին յիշատակը ու Աւստրիայի կայսերական տան յարգութիւնը կենդանի է։ — Լոյն Ալեքսիոս արքիպ՝ իրեն սիրելի հոյր Վիլհելմի կրօնաւորութիւն ունեցող զարկերուն հանար մեռնելու առենը թողուցած 2000 ֆիորինին վրայ՝ մնացեալ 2000 ալ աւելցաց ան զինուորներուն հանար որոնք իր հոյը հրամանատարութեան տակը պատերազմի մէջ գտնուած են։

ՀՈՌՈՄԱՅՈՒ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սրբազան Քահանայապետը Պիոս Թ՝ առաքելական թոռ մը հանելը, որով բարձրագոյն պիոս Գ՝ պապին օրենսդիրն հետեւելով Նոր Ասիական կարգ մը (ordine) կը հաստատէ, ու անոր դրած պատուանշանները կը նայէ։ Ա՝ Հռոմայ կարգը հիմնուած յայտնութեան տիրոջ Գաղանպարհին անուամբը Պիոսի կարգ կը կոչուի, ու երկու աստիճան կը բաժնուի, այս ինքն Ասիչին աստիճանի ու Երկրորդ աստիճանի, որոնք առաջ իրարմէ կը տարբերին որ առաջին աստիճանին հանող առաջնորդները որոշ ոչ յոյզի ազնուականութիւն կը առնան, իսկ երկրորդ աստիճանի առաջնորդներուն ազնուականութիւնը իրենց վրայ կը մնայ, ուրիշին չանցնիր։ Ա՝ կարգին նշանը ոսկիէ կոպոյա ճառագայթներու բաժնուած ոսկի աստղ մը է, որուն մէջ ան՝ զգոյիկ ոնիսակ, վրան ոսկի գրերով «Պիոս Թ՝ գրուած միաալ մը կայ, որուն շորս կողմը բոլորակ մը կը պատէ, վրան ոսկի գրերով «Ա՝ արքեպիսկոպոսաց եւ արժանեաց» գրուած, իսկ մեկալ կողմը «Յամին 1847»։

ԱՄԵՐԻԿԱ

ՅՈՒՆԻՍԻ 1ին ու 2ին Վերակրուզէն այսպէս կը գրեն։ Մեր Ամերիկացւոց զօրաւորը 4800 ոտնաւոր ու 800 ձիաւոր զօրքով, 18 թնդանօթով, ու 200 պաշարի կառքերով Տուէսպա եկած կը կենայ, որ Մեքսիկոյն 30 ժամու չափ հեռու է։ Բաղաքացիք իրեն հետ սիրով են։ Հինգ ամիս է որ իր զօրացը առնիկը վճարած չէ, անոր համար ալ իրմէ գոհ չեն, ու կարտուելեան մէջ բլլալով կը ուզենան։ Ամէն օր 30 հոգւոյ չափ հիւանդանոցներ կը մեռնին։ Լոյնպէս Վերակրուզի

* Virtuti et merito. Anno MDCCCXLVII.

մէջ ամէն եկեղեցիներն ու հիւանդանոցները հիւանդներով լեցուն են, ամէն օր 20 — 25 հոգւոյ չափ մեռնող կը լլայ։ Վերակրուզ Վիլսոն հաղարապետին հրամանին ատկէ է, որ (Ս՝ Յովհան ոնՕլա) գրեակը 400 ամերիկացի զինուոր կայ։ Դամբիգոյ ալ ամէն կողմանէ ուխտացած է, ու մէջը 1000ի չափ պահապան գոյք կայ։ — Մեքսիկայոյ կողմանէ Փարանդա ապանիային, որ ապրիլի վերջ Մեքսիկոյ կը քնուկի, իր պատերազմող զինուորը Լաբաբային ու Վերակրուզի հաղորդութիւնը կարեց։ Լոյնպէս ուրիշ ապանիայի մը, որ քահանայ մը մեռցնելուն համար մնհուան պատասխանուած էր, բայց Սանդա Անան թող տուած էր, ուրիշ պատերազմող գնդի մը դէմ եկաւ, բոլոր սուրհանգակ կառքերը (ոֆիցիէնցա) զարկաւ, կրակեց, այնպէս որ նեղսի կողմերուն հետ հաղորդութիւնը մեկէն կտրեցաւ։

— Մեքսիկոյէն Մարտի 29ին գրուած յուրերէն կ՝իմանանք որ Սանդա Անան՝ քաղքին պաշտպանութեան համար ինքնագլուխ քանի մը կարգադրութիւններ ըսեր է։ Հանուելեանէ մեկուն մեկալին ձիերը առեր, ու 500,000 ֆրանկ ալ պարտք պահանջեր է։ Հրաման տուեր է որ երկաթեղէններու գործատուներէն՝ պատերազմի գործիքներուն յարմար երեւցած կտորի ու կտրատիքի մերաբերեալ գործիքները առնուին։ Տերութիւնները մարդիներէն՝ միայն զինուորական պաշտօնի մէջ բլլողներուն թոռակ կը վճարէ, ինչու որ գիւաղ մեռնցմով մեկոյները ու աղգային պահապան զօրքը կրնայ բռնել, որոնք թէ որ զինուորներէն չմիանային՝ անապահով ի ապատամէ էին։ Պ՝ Ամենդ առ աջուան պատերազմի պաշտօնեան որ Մեքսիկայ նահանգներու մէջ ոչ պաշտանեայ եղած է, ու պատերազմական ոգի ունի եւ կրակելոյ մարդ մէն է, նաեւ ան գործակիցը Պ՝ Գիւտոգ գաղղիացին բռնուած քանա դրած է, եւ իսոյ չատ ոչ որ մեկը անոնց քովը մնալիկնայ։

ՕՍՄԱՆԵՐՆ ՏՆՐՈՒԹԻՒՆ

Լոնդոնցոյ բարձրագոյն փոխանորդն իր Եւրոպայի քանի մը երեւելի նաւահանգիստները եղող գործակալներուն եղիպտի առնիկ վերի իրեն ըրած հաստատիմ ծառայութիւնը վարձ մը տալ ուզելով՝ մեծամեծ Ուլլսոնին անունց համար Ենգլիզ խնդրեց, ու խնդիրքը ընդունելով ամէն մեկուն խրկեց։ Ամէն պէտք եւեր իմանալով առ դատուոյ նշանը Թրիեստի գործակալը՝ Ապրեան Աբրահամ Ամիրայն խուրեց։ Պաղեստանցիներ, 15 Յունիսի 1847։ Տէր։ Ոսոգրագրութիւն փոխարքային ձեր վրայ ունեցած մեծ հաճարութիւնը ուսանելու ուզը, զինքը՝ ձեզի հանար Ենգլիզ Լիզիէր խնդրելու շարժելով ու մեծապատիւ Ուլլսոնին ալ իր խնդիրքը կատարել հաճելով, ինձի կը յանձնէ որ առ պատուոյ նշանը ձեզի իրեմ, որն որ Պ՝ Յ՝ Ս՝ Անասապեան ձեռքը կընդունիք։ Ա՝ դէպքը ինձի յուսալը առիթ գտնելով կ՝ապաշեմ՝ որ անկեղծ շնորհաւորութիւնս ու բարձր մեծարանքս ընդունիք։ — Ամէն Պէյ։

ՑՈՒՆԱՆ

Ա՝ տեղի բնակիչները անցեալ ամսուընէ մինչ պատերազմներուն ընտրութիւնն պատրաստ են, որն որ երբեմն խաղաղութիւնով ու երբեմն խռովութիւնամբ կը յառաջանար։ Բայց ընտրութիւնները բան մեծի մասին կատարութիւնն կացին բռնող մարդկանց վրայ կ՝ելնային։ Մեծագոյն Գրիգոր պատրիարքը, որ շատ ուսումնասիրելուն կողմն է, տեսնելով որ իր ընտրութիւնը չէր յաջողիր, զէնքով ու բանտարկելով ուզեց իր ընտրութիւնը յառաջ տանիլ, ուստի եւ Ավանանիա նահանգին մէջ ապատամբութիւն դրաւ բացաւ։ Ուրիշներ ոչ ոչ նաեւերէն մէկը դէրի բռնեց, նաեւին հրամայելով՝ որն որ ազնուական տնէ է, պատանդ առաւ քովը, ու ինքը իրեն կողմնակիցներուն մէջ ուզեց տեղաւանք ամրացաւ։ Տերութիւնը հրամայեց իրեկց որ զէնքը վար ձգէ ու հնազանդի, Գրիգոր ուրիշ եւս դրուն քաշել ուզեց։ ան առնն զրաբով պաշարեցին զինքը որ բռնեն։ իսկ Գրիգոր տեսնելով որ գրուն պիտի՝ որ ելնի, ձորով փախաւ գնաց Յանգա Պատրա Յունիսական կղզիներուն մէկը, ուր որ Ենգլիացւոց կատարը ապաստանութիւն տալն շնորհեց, ու առ զէպքը Յունաց կառավարութիւնը ծանուցանելու հրաման խրկեց Յունասան Ենդգիացւոց դեսպանին։

— Ա՝ դեպքը ինձի յուսալը ոչ ոչ կը պատմէ թէ առաջիական ոչ ոչ ան շարենաւով Վիենայէն պատրաստ կարգի սուրհանգակ մը հասած է Ավիենք, Պ՝ Բրաքէշ Աստրիայի դեսպանին, որ կը ծանուցանէ թէ Աստրիա յանձն առած է միջնորդ ըլլալու Օսմանեան տերութիւնն ու Յունաց մէջ։ Լոյնպէս Վիենայի Իսմէթերայ հիշեր Պէոպաթիրն ալ կը ծանուցանէ թէ նոյն ոչ ոչ նաեւ ը Պ՝ Բրաքէշին թղթերովը կոստանդնուպոլիս հասած է։

ՍԻՄՈՆԵՐՆ ԵՎ ԵՂԵՐ

ՄԻՋԱՏԵՐՈՒՆ ԳԵՍ ԳԱԼՈՒԱՆԵԱՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆ*

ԱԿՈՌԱՅԻ գալուանեան զորութիւնամբ ծառերը միջոցներէ պահպանելու համար յաջող փորձեր ըրեր էն։ Նիրիոս՝ մէջ մը պրնձէ մէջ մ՝ոպ գինգ մանեակ՝ մէկը ծառին բնին վարի կողմը ու մէկալը վերի կողմը անցընելու ու թելով մը մէկը մէկալին հետ կապելու է, ասիկա քաւական կրլլայ ծառը ամէն կերպ միջատներէ կամ ճճիներէ պահել, ինչու որ կենդանին մանուտիներուն մեկուն դպչելուն դէս, մէկէն հարուած մը ընդունելով կը սատկի կամ գնոտիլը կ՝ելնայ։

ԱՂԱՃՈՒԹԻՒՆՈՒԹԻՒՆ

ՐՈՇՏՈՒ ԹՈՒՐԹԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ

ՐՈՇՏ՝ 9 Յուլիսի։ Լիւպէքէ։ (առ տարի ալ անցած տարիներուն պէս) առ քաղքին վաճառատանը բնուած օղնտրի բուրդին որչափ ըլլալը որոշել կարելի չէ, ինչու որ բերողները քաղքին պանազան կողմերու մեծերանոցներուն մէջ կը պահեն, բայց կրնանք հաստատութեամբ գուցել որ առ անգամուն առաջ առաջարկին ընթացքը շատ աւելի կեղծանուն մը սացած էր։ Գոյզնայնք ու խոյլացիք ամէն տեսակէն ալ գնեցին, ու առ տարուան Յունիսի տնեսավաճառն (ֆնոպլը) եարը երկու անգամ կտրուածին գինը 2—4 ֆիորինի չափ, իսկ մէկ անգամ կտրուածինը 5 — 6 ֆիորինի չափ կենդինարին վրայ աւելցաւ, թէպէտեւ առ տարուան լուացքը ըստ մեծի մասին ազէկ ալ չէր։ Խարակ, ամենուին պակասութիւն չունեցող, մէկ անգամ կտրուած բուրդը շատ բնաւուելցաւ, ու գանուած քիչ մասն ալ կենդինարը 146 ֆիորինով ծախուելցաւ, ուր որ նոր Աւստրիոյ ասնաւանաց՝ ստանդայ կոպի բարակ բուրդին ամէնէն բարձր գինը կենդինարին 140 ֆիորին էր։ Դարձեալ հաստատակ մէկ անգամ կտրուած, նաեւ բուսերու կտրուածքով ու ուսադով լեցուն բուրդը շատ ծախուելցաւ, ու ամէն ամենակալ բիւնէ դարտ՝ գրուցիք առ ատգամ երկու անգամ կտրուած բուրդէն՝ ուրիշ անգամներէ աւելի շատ գնեցին։ Հարկաւոր ընդունելի չէնք բլլար, թէ որ առ անգամուն ամէն տեսակէն ծախուած բուրդը՝ 20,000 կենդինարէն աւելի դնելու ըլլանք։ Ի միջայ այդ ամենայնի գինը շատ ալ կեցած կը մնայ, ինչպէս որ տէրերը՝ ասանկ կուսուին, ու կարելի՝ անմիջապէս եարը ասանկ շատ տալ քշուելէն՝ բարձր գնայ կը սպասեն։ Կարծենք թէ ասոնց եւս գանուելու վախ չկայ, վասն զի բոլոր Գերմանիոյն բուրդի վաճառատանները, գինը միշտ անցած տարուան բարձր է։ — Ընդարձակ կարգոյն գինը շատ բարձրացաւ։ — Յորենին գինը երեմալով շատ կ՝իջնայ։

ԱՅԼԵՒԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ընդհանուր բարի գործատուներուն լուրերը հիմա շատ յաջող են։ Լիսոյ գործատուները շատ յանձնարարութիւններ ընդունած են, ու քիչ պատրաստ վճռած ունենալնուն համար, մինչեւ որ ապապրդուածները կատարեն՝ քիչ մը առեն պիտի անցնի։ Ի թիր ամիս էր որ գործատուներուն մէկ մասը միայն հարիւ գործը գտած էր գործելու։

— Յունիսի 6ին Լոնտոն՝ Ոնիլան կրլլայ շաբաթի ու խաղուելի գաշանին ու արտերը հրապարակ 75,000 փունտ սոնրլինի ծախուեցան։

— Փարիզի մէջ տեսակ մը խնդիրներ առ վերջի վեց ամսուան մէջ այնչափ շատ էր որ միջին 652 հատ։ Ի՝նչպէս Մայիս ամսուան մէջ 130 տուն սնանկացեր էր։ Թէ որ առ խիստ՝ անցեալ տարուան վեց ամսուան հետ բաղդատելու ըլլանք, կը տեսնենք որ առ տարի 181 աւելի է, որովհետեւ անցեալ տարի վեց ամսուան մէջ միայն 471 սնանկութիւն պատահած էր։

ԵՐԿԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԻՆԱՅԻ ՄՕՏ Ս՝ ՀԵԼԵՆԷ ՅՈՐԵԱՆ

Ի ԼԻՍԱՆԱՅԻ մօտ գոյնէ ալ մը առ տարի մնանուս որ զարմանալ առաս ու ամենը ցորենի տեսակ մը բերելուն՝ արժանի է որ առ պատուական բերքին մշակութիւնը եւեւ եղողներու օգտին համար, ինչ կերպով յաջող գալը պատմենք։ Ցիշած պատերազմս ցորենը առ ամսուն սկիզբը սկսէն շորս տարի կեանքին բարձրացաւ։ Ամէն մէկ հոգ շատ

* Գալուանեան զորութիւնն ինչ ըլլալը տես Բնական գիտութիւնն մէջ՝ եր՝ 227 — 231։

մոտ երկայն, չոր անկիւն, ու վրան ալ, իրարու վրայ հաշուելով, 48 խոշոր ու ընտիր ցորենահատ ունէր։ Մէն մէկ իրարմէ շափաւոր հեռաւորութեամբ՝ հինգ մինչև եօթը, երբեմն ալ իրեք հատ ու տնուր ցորեն արձրկեր է, որոնց հասկերուն մեծութիւնը հասարակ Աւստրիոյի մէջ բուսած ցորենի հասկերուն կրկին է։ — Իսկ ասոնք կրպէ զարմ ազէկ ու առատ լիներ տարին պատճառն աս է։ Գրոին տէրը քանի մը տարի յառաջ Սարբ Հինդիէ լուսաւոր կրկնեն՝ պարարտ ու մէկին հարիւր աւուոց ցորենի հատ մը ընդունելով, ուրիշ յառաջ բերել։ Առաջին տարին ցանածէն քիչ մը ցորեն առաւ, որն որ երկրորդ տարին՝ մէկ ուրաւորդ քրու ցորեն տուաւ, որով արտին տէրը կարող եղաւ անցած տարի աշնան 2000 քառակուսի ձող, կամ 1¼ արտաւարի դեռին սերմանել։ Ցորդ իրեն առաջին անգամ հասկը տարօրէն ընդարձակ ինչ աս ցորենին պարարտ երկիր ազէկ չէ, առաջին անգամուն տարբ չեղած տարի մէջ ցանելով, երբ որ հունձը չարիէն աւելի առաւ տեսաւ, աս վերջին անգամ ալ երեք տարի վրայէ վրայ գետնահինծոր անկուած արտի մէջ, նոյնպէս առանց աղբ դնելու ցանեց։ Աս հերդ ալ փարձ յաջողեցաւ անկէ յետոյ ի մի, ինչպէս տեսնուեցաւ միաբան կը վկայեն, աս տարուան հունձը նոյնչափ արտաքար գետնի վրայ՝ 100 վ. ելնելու քրու ավելի ցորեն առնելու յոյս կու տայ։ — Թէ որ հունձին առատութիւնը պէս, ուտելուն ալ ուրուրութիւնը վերա պահելու բլլայ, ասա գիր. շատ ցանելի բան պիտի սեպուի։ Գրոին տէրը իր քաղաքացիներուն իմացուցեր է թէ նոյն ցորենէն սերմանել ուզողներուն քրու քրու տալ կ'ուզէ, որ Սեպտեմբերի վերջերը նոր վարուցանի տաեն ժամանակին սերմանեն։

Ս Ն Ա Ի Ն

Գոսլիա անն Գրոսբ բուսած վարը քաղքին վաճառականութեան գլխաւոր նիւթը սնկենոց (հանիար ալէր) վրայոն է։ Սնկենին բուն կարս Գրէնիի կողմերը կ'ելլայ, որն որ Անն Գրոսէնն շատ հեռու չէ, ու տաեռաք Պարակինանելու, ձեռքն էր։ Գնաւոն բարարտիրը բուսած ատեն թուփը կամ ծառատուռնիը կը կոտրուն, որ չրլայ թէ ծառին առնելու. օրը կամ երկրին ծծելու հիմը առնելով՝ անոր ատեղուն արմենք բլլան։ ասկէ զատ՝ բուն ծառին ճիւղերն ու մնոր տուերն ալ կը կտրեն՝ որ բարար զօրութիւնն ու հիմը կենդանի փայտը զօրանայ ու իմանգրանայ, որուն համար ծառը գարնանացնելը ամէն բանէ աւելի առ միջոցը յարմար կը կարծեն։ Կարտ Գրէնիի մոտ՝ անտառներ կան, որոնք 40 տարի յառաջ չորս կամ հինգ հարիւր փրանք հոգու կը բերէին, ու տարուան օրս մուտքերնին չորս ու հինգ հազարէն աւելի է։ Ինակիցներուն թիւն ալ ան տունին մինչև հիմա 500էն մինչև 1600 եղած է, հարաւութիւնն որ բնա, բնակիչներէն երկրագործ, գուցէ երեքպատիկ աւելի կ'ուզի։ Հիմա մենկենոց փայտը հին տաեներ գործածուած բաներու գործածելէն զատ, շատ արուեստաւորներ ուրիշ գոնաղան բաներու ալ կը բանեցրնեն, ուրիշ ամէն տեսակ փայտէ աւելի ազէկ ջերմութիւն հաղորդելուն՝ կառքեր, նաւեր, խցիրներ. յատակ ու ատոնց նման բաներ՝ ցրտէ պահպանելու ու տաք պահելու համար, մենկենի փայտով կը պատրաստեն կամ կը պատեն։ Մենկենոց առուտուրով հիմա Գարլիա տարին շորս միլիոնի չափ վաճառակ անի։ ու ասանկ պիտանացու ծառ մը մշակելու համար դեռ անրաւ երկիրներ պատրաստ կան, ինչու որ Իրլանտի մէջ բնակչաձակ, շոր, լեռնոտ, ուրիշ բերը յատակ բերելու անյարմար տեղեր կան, որոնք աս ծառին մշակութիւնը յարմար ըլլալով, քանի մը տարի վերջը տարակոյս չկայ՝ որ ասանկ արդիւնաբար բաներ մը գործածելով, մուտքն ալ եւ ելքը պիտի ամենցնեն։

Թ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԿԱՐՈԼՈՍ ԼՈՒԳՈՎԻՆՈՍ

ԱՒՍՏՐԻԱՅԻ ԱՐՔԻԴՈՒՔՍ

1. ՎԵՑԱՆ մը ամիս կայ որ Աւստրիա իրեն մեծ գիւղացիները կորսնցուց (30 Մարիել)։ բայց այնպէս կ'երեւայ որ բոլոր Աւստրիա մոնաւանդ թէ բոլոր Գերմանիա իրեն ապաստան յիշատակով այնպէս լեցուն է որ կարծես թէ այսօր նոր լսած է թէ ան անպարտելի բազուկը՝ իր առը խանդակիցուց մահուան առչուր, որն որ ամէն յաղթականներուն յաղթող է։ Իրեն յիշատակին համար զանազան կարգադրութիւններ եղան ու կ'ըլլան, նաև իրեն դիւցազնական կենացը պատմութիւնները՝ ամէն կարգի մարդկան ձեռք կը պարտին, ու ամէն բերան՝ զարմանք, սէր ու շնորհակալութիւն կը հնչէ։ — Կարտոս Լուդովիկոս արքիդուքսը 1771 թուին մեծ տեմերի ճին գրգռենոսա ծնաւ, ու Լէարոլտոս Բ. կայսեր ու Մարիամ Լուդովիկա կայսրուհոյն հինգերորդ որդին էր։ Հայրը զինքը պալատին մէջ կրթելէ տարու տեղ՝ հեռու ու կրթուած Մանիքեանի կոմսին առնոր կրթելու կու տար, իսկ իրեն բուն կրթիչը Սիմանդին էր, որն որ հարը զարտասեռ եղաւ։ Լսելիքն ի՛նչպարտ որ մանկամարդկոյի հանրամ չունենայ, բայց երբ որ 16 տարեան՝ երկրաչափութիւնն սկսաւ, շատ մը աս ուսանն ու առհասարակ բոլոր զինուորական ուսումներու մեծ ակռ ձգեց։ Եւ երբ որ հայրը կայսրական ամառանոցը նստաւ, ինքն ալ վիեննա գալով՝ իր զինուորական կրթութիւնը յառաջ կը տանէր, մինչև որ տասիմ մը եկաւ իր զինուորական կրթութիւնն ու քաղաքային բաներ. հմտութիւնը գուցէնելու։ Գաղղիացւոյ խռովութիւններուն սկիզբները 1793ին բնդհանուր կուսակալի իշխանութեամբ Բելգիա խաւրուեցաւ որ Գաղղիացւոյ ապստամբութիւնն զրդուած Բելգիացիները հանդարտեցնէ։ Երբ որ Գաղղիացւոյ ազգային ժողովքին հրամանով Տիւմուրիէ զօրավարը Աւստրիացւոյ ունեցած Սաուրին գրաւուայ վրայ վազեց, կարտոս ալաչէց որ պատերազմին մէջ ինքն ալ մասնակցելու, բայց իր հասակին ու առաջնորդութեանը համար հրաման չտուին։ Իսկ կարտոս այնչափ բուռ որ թող տուին որ հրաբաքեւ ոյրը Արկերդ գրոին քով, որն որ Սաարին գաւառայ բնակչութեան վարիչ էր, ամէն պատերազմներուն մէջ դտնուի։ Յետմամի գերդին պատերազմին մէջէն էր որ առջի անգամ կարտոս գնդի մը դրօշ անցած կը պատերազմէր, մի եւ նոյն ատեն երբ որ անդին թշնամայ կողմն ալ ուրիշ իրեն պէս մատաղ իշխան մը կը պատերազմէր, որս ինքն Փիլիպպոս Լեկալիկ երիտասարդ զօրապետն էր, որն որ գաղղիական ապստամբութիւնէն յառաջ՝ Շարմերի դուքս, Պուրբոնեանց նորէն թագաւորութեան ամառը հասնելէն ետքը՝ Օրլէանի դուքս էր, ու հիմա՝ Գաղղիացւոց թագաւոր։

Տարի մը ետքը (1794ին) երբ որ Գաղղիացիք բոլոր Նիդերլանդի տերութեան հեռաւոր զօրքի մէջ էին, ու գերմանական տերութեան զօրքին մէկ մասը Գիւրիխ զօրավարին ձեռքը Հանոնոս գետին կողմերն էր, կարտոս ալ մեկուեղ էր։ Հոն կարտոս առաջին անգամ Ամէնհովէն բաղքին մոտ յաղթական զօրաց գլուխ եղած անձամբ յաղթութիւն բուաւ։ Ինկէ ետքը ուր որ յաղթական զօրքը ու մնացած դիւցազնին հրամանատարութեամբ կ'երթար, կարծես թէ յաղթութիւնը իրեն գրաշնորհուն կապուած էր. շորս տարուան մէջ գերմանական տերութեան զօրքը՝ Գոսա գետին ձախակողմը թշնամիներէն մաքրեց. թշնամին ամէն կողմանէ նա կը քաշուէր։ Գիւրիխ մը ետքը յաղթական զօրքը Պրիւսելի մոտ հասաւ, ան ատեն 8ին մը մարդի նորէն թշնամայ կողմանէ երեւցաւ, վասն զի գաղղիական զօրքը բոլորովին վհատած ու քակուելու վրայ էր։ Երկու կողմանէ ալ կռուելին դարձեալ պատերազմ մը տալ։ Մարտին 18ին Դիւմիւնանին մոտ եղած նշանաւոր պատերազմին օրը եկաւ։ Կարտոս ազբիդուքսը որն որ աջ թեւն էր, առով պատերազմին որոշում մը բրաւ՝ որ երբ որ տեսաւ թէ իր զօրքերուն վատ օրը ընկնցաւ, հրամայեց որ հրացանները սպաքոմ (սէ-նիկ-) յարձակին, ու ետեւէն ձիաւորները վազցնել տուաւ։ առով թշնամեաց դունդը շփոթեց ու բոլորովին քակեց ու ցրուեց, այնպէս որ թշնամին բոլոր զօրութիւնամբ սկսաւ դիմադրել։ Ճեպած թշնամեաց զօրքն ալ տեսնելով որ իրենց ձախ թեւը քակուեցաւ, ինքն ալ մինչև կ'Պրիւսել քաշուեցաւ։ Այս պատերազմին մէջ թշնամւոյն ըրած կորուստը 3000 մարդ ու 30 թնդանօթ էր. բայց ասկից աւելի կորուստ կը սեպուէր իրենց ան բարոյական ազդեցութիւնը՝ որն որ ան կայսերական զօրքը գաղղիական զօրքին վրայ ըլլաւ։ Այս յաղթութիւնն համար բոլոր զօրաց առջեւ տերութեան ապարատ Ընդերդ դաքսը՝ քսանուերկու տարեան դիւցազնին Մարիամ Թերեզիայի զինուորական կարգին մեծ խաչը տուաւ։ Կարտոս երկու անգամ Լովանիոյի ու Տիւնէրքերքի երեւելի պատերազմներ ընելէն ետքը՝ Մարտին 24ին Լովանիա մնաւ, ու 25ին կէս օրէն ետքը՝ Պրիւսել, քաղաքացիք ալ զինքը ուրախութեան ու ցնծութեան ազաղակու ընդունեցան։ Երբ որ վրան քիչ մը անցնելէն հետու նորէն սկսաւ պատերազմը, Գաղղիացւոց զօրքին դրեթէ փիշերիս զօրաղուան էր։ Փրանկֆուրտ կայսրն ալ՝ կարտոսի յորդորանքովն Սարին գաւառներու եկած բլլալով՝ Լանդրեսիի եւ Քոպրի պատերազմները իր առջեւ եղան, ու կայսերականները յաղթեցին։ Գաղղին փառաւոր յաղթութիւնը աւելի իր յաղթաշնչեցաւ, զօրաց որ ու խելքի սրամտութիւնովը ստացուեցաւ։ թշնամիները 12 օրուան մէջ 17,000 հոգի ու շատ պատերազմական գործիք կորսնցուցին, ու Քաղդի պէս ամուր գրեակ մ'ալ անձնատուր եղաւ։ Սակայն եղբը Փիլիպպոսի մէջ պատերազմները յառաջ երթալով՝ երբեմն կայսերականք ու երբեմն Գաղղիացիք կը յաղթէին, մինչեւ 1794 Մայիսին 22ին Թուռնէին պատերազմը եղաւ, ուր կայսերականք յաղթեցին։ Այս պատերազմին մէջ կարտոս 16 ժամ ձիէն վար չիջաւ, ու այնչափ առն ի բերանը զինուորներէն մի կուն գլխարկին մէջ բերած ջրէն ուրիշ բան մը դրած չէր։

(Շարունակութիւնը ուրիշ անգամ)

ԹՈՒՐՔՄԷՆՆԵՐՈՒՆ ԲԱՆԸԿԸ

Հիւսիսային մեղու բնակած լրագիրը Ամերիկայի կառավարութեան լրագրին առնելով՝ Մանգիշարի թիւրքմէններու, ցեղերուն վրայ աս տեղեկութիւնը կու տայ։ Պէյսարի ծովուն արեւելեան եղերքը, ուր որ թիւրքմէնները կը բնակին, Մանդիշակ կ'ըսուի, որն որ ինչպէս ոսկեայ կարծեն, տաք ու ճմուռուան հանար պատհով տեղի ապաւինի կը նշանակէ։ Օսմիզիրքին լեռներն ու հովիտները, ծովին խորունկ խորշերն ու դոգիրը, նոյնպէս քանի մը կղզիներ՝ ծովու ալիքներուն ու փոթորիկներու դէմ՝ ծովու ու գաշտերուն վրայ տպահով ապաւինելու տեղ մը կ'երեւան։ Թիւրքմէնները մահմեդական են, ու առանձին իրենց օրէնսգէտներն ու պատուաւորներն ունին։ Իրենց մէջ ամէն մէկ ցեղին կառավարութիւնը նոյն ցեղին ամենէն ծերագունէն ձեւուր է։ Գաղ, պատերազմի ու յարձակելու մէջ հմուտ ու տեղեակ մարդը իրենց մէջ Պաղրը կ'ըսուի*։ Բոլոր միայն պատերազմի ատեն՝ երբ որ իրար պատերազմական դարձքի մէջ է, համարձակ ու պատիւ ունի։ Իսկ ուրիշ ատենները անոր ոչ ամենէն պատիւ մը չունի ոչ ու իշխանութիւնը ճանչցող չկայ։ Երբ որ մեծերին վրայ կամ խռովութիւն ինայ, երկու հակառակորդ կողմերը միջնորդ կամ իրաւարար մը կ'ընտրեն, որն որ իրարու գատաւոր կը նստի, ու իր պարտքն է վէճը ու խնդիրը անաչառութեամբ ու արդարութեամբ դատել։ անանկ որ եթէ անիրաւութիւն մը ընէ ու ծուռ դատաստան կարելու բլլայ, նոյն իսկ ընտրողները զինքը կը պատժեն։ Ամանց մէջ զորութիւնը պարելուած ու յանցանք սեպուած է, անոր համար երբ որ մէկը զարութեան յանցանք ընէ, իր ընտանիքը զինքը կը պատժեն։ Այլ ասոր հակառակ աւարառութիւնը՝ պրսական բնութեան ու քաղաքացութեան նշանակ մը սեպուած է. ուր որ կրնան, վաճառականներուն տարած ապրանքներուն վրայ կ'իյնան, ու ամէն բան յափշտակելէն ու կողոպտելէն ետքը՝ իրենց մէջ հաւասար կը բաժնեն, միայն թէ աւարը բերողները՝ ազէկ կտորները իրենց կ'առնուն, որոնցմէ պարտքերնին է որ իրենց ընտանեացը մէջ ծերերուն, տղայ ու կանանց բաժնեն։ Գարմանդերու՝ թեպէտ (ԷՆԷ) շինած զրանները մէջ կը բնակին։ Հոգեւորականներու ու Պուխարացիներու հոգեւորականն կը նամեն։ Օգարդ ու փուռաւորութիւն միայն զինուորներուն վրայ կը տեսնուի. ատոնք ու աղնիւ ձի ունենալ՝ իրենց պարծանք սեպած են։ Երկրագործութիւնը մէջերնին յառաջ գացած չէ, անոր համար ալ ցորենի պակասութիւն կը կրեն։ գլխաւոր գործերնին ու պատրաստուելիքներն անասուն պահել է։ Խումուտի ձիանքը արագաթռիչ ու զօրութեան կողմանէ ոչարացի (ԷՆԼԱՆ) ձիերէն վար չեն մնար։ Այս երկրին բնակիչները ուզղ շատցնելու ալ մեծ հոգ ունին. ինչու որ տունք բնակ տանելու համար Գիւրցիներուն ու Պուխարացիներուն սուղ վարձի կու տան։ Մէջերնին կան ալ որ վաճառականութիւն կ'ընեն, ու տունք գլխաւոր Օրդալի, Կուրբանի, Դարոզի, Մէրվի, Քոճայի ու Ոգորի ցեղերէն են, որոնք Սարաշ ու անոր բոլորտիքը կը բնակին, ու անկից կարաւաններով Գիւա կ'երթան։

ՍԻՆԷՍՑԻՈՅ ՄԷՋ ՑՊԱՊԵՐՈՒԹԻՒՆԸՆ ԳԻՏՑ

Մինեսոյ ոյ վրայ ունեցած տեղեկութիւնները անուանին Թիւրքիոյ Շուրեսի Շին գաղութի ուսման ճամբանին մէջ յուցուց որ ինքը շատ քննութիւներ վերջը՝ տեղեկացաւ ու դատ թէ ապագրութիւնն արուեստին առաջին գանգը՝ ստուգիւ Պինէսոյիք են, ինչու որ ասոնք՝ Քրիստոսի թուականին՝ 1041ին կամ 1048ին՝ Պինէսացւոց մէջ Թիշինի անուանով մէկը շարժուն տպագրութիւն գործածելու է, որով տպագրութիւն գիւտը Պինէսոյ ոյ մէջ՝ Լուրոպա գանուածէն շատ յառաջ կ'ինայ։

* Պաղրը անունը, ինչպէս կ'ըսեն, կ'երեւայ որ արեւելեան տաճկի, կամ թէ գուցէ բուն մնդալերէն բառ մ'ըլլայ, որն որ Լոմբարդի միջին ատրուանքը ու Հնդկաստան գործածուած՝ Պէհլուանը ու Իրանի Պահլաւ բառին հետ նոյն է, ու Բրի։ Քաջ։ Դիւցազն կը նշանակէ։